

Miljana Cunta

Milovníkom poézie a literatúry

Príhovor na slávnostnom otvorení Frankfurtského knižného veľtrhu

Nestáva sa často, aby sa na knižných veľtrhoch ušlo popredné miesto poézii. Práca poetiek a básnikov je taká nenápadná, až sa dá ľahko prehliadnúť, a veľtrhy sú predovšetkým miestom, kde sa robí obchod a potvrdzuje sa, že výraz „knižný priemysel“ je v biznis sfére úplne legitímnym. Na 75. Frankfurtskom knižnom veľtrhu to potvrdili tisícky vystavovateľov a rovnaký počet uzavretých dohôd a zmlúv.

Keď je však čestným hosťom knižného veľtrhu Slovinsko, krajina s ročnou produkciou tristo básnických zbierok na dva milióny obyvateľov ročne, je veľmi pravdepodobné, že sa poézia skôr či neskôr dostane do svetla reflektorov. Mottom podujatia sa stal úryvok z verša Srečka Kosovela „Medové pláсты slov“, veľavravný básnický obraz zakladateľa modernej slovinskej poézie. Pohľad sa však neupieral iba do minulosti, priestor na oslovenie hostí dostala okrem politických elít aj obľúbená slovinská poetka Miljana Cunta. Jej zasvätené slová o podstate básnickej tvorby výstižne predstavili život básnikov a situáciu, v akej poézia vzniká. Jemne, ale dôrazne zviditeľnila skrytý pôvab poézie aj jej nezastupiteľné miesto vo svete.

Miljana Cunta svoj príhovor veľkoryso poskytla čitateľom *Vertiga*, ktorí dokážu takúto poctu poézii mimoriadne oceniť.

Ctení hostia,
vážení kolegovia,
milovníci literatúry a poézie,

básne sa rodia v samote. Môžete precestovať kus sveta, nazbierať bohaté skúsenosti, milovať a zanechať za sebou veľa vecí – pred každou básňou však ostávate úplne sami. Hilde Domin to opisala týmito slovami: „*Všetky vtáky mlčí. / Počuješ iba zvuk vlastných krokov / tých, ktoré tvoja noha / ešte neurobila, ale spraví.*“ Každý, kto niekedy zakúsil osamelosť tvorby, chápe výstižnosť týchto jednoduchých riadkov. Prázdna stránka je miestom úzkosti a očakávania. Dialky, ktoré sa vo vás otvárajú, sú ohromnejšie ako všetky, ktoré ste kedy prekonali. Odrazu nezáleží na tom, kto ste, ale jedine na tom, kým sa stanete. Aby ste našli odpoveď, musíte vykročiť do prázdna.

„Koniec koncov neexistuje veľa vecí, ktoré musíme vykonať úplne sami,“ píše Kathleen Raine. „Narodenie, modlitba, smrť a tvorivé umenie. Len veľmi málo ľudí obľubuje samotu, mnohí ľudia ju nedokážu vydržať. Básnici musia mať schopnosť vydržať aktívnu a namáhavú samotu. Byť osamote aj uprostred sveta.“

To ľudské nutkanie uchýliť sa do samoty básne malo v priebehu času mnoho názvov: *šialenstvo* či *mánia*, pre ktorú musia byť básnici vyhnaní z ideálneho štátu. Ten pocit, že *musím – ich muss –*, ktorý človeka nenechá spávať a núti ho nadrá-

nom vstať, *radosť z hry*, rozkoš z nezáväznej hry s významom, a dokonca i *alternatíva samovraždy*, schopnosť presmerovať deštruktívne myšlienky na budovanie nových svetov. Rôzne literárnohistorické obdobia prišli so svojimi vlastnými definíciami básnickej tvorby. Do domu poézie sa vchádzalo dverami literárnej teórie, lingvistiky, filozofie, psychológie, psychoanalýzy, teológie, ekológie a mnohých iných vied. Aj samotní básnici sa vyjadřili k básnickej tvorbe a opisujú ju s takou vášňou, akú si obvykle vyhradzuje na vyjadrenie tej najhlbšej túžby – túžby starej ako ľudstvo samo.

Pri pokusoch o definovanie poézie sa však ocitáme na vratkej pôde. Ak rozoberieme hraciu skrinku, aby sme zistili, ako funguje, ostanú nám v rukách len súčiastky, smutne rozložené a nepoužiteľné.

K poézii dochádza niekde inde, vždy niekde inde. Octavio Paz, ktorý veril, že poézia je viac než len zručnosť umne poskladať slová dohromady, to nazýva *la otra voz – ten druhý hlas*. „Hlas poézie je *iný*,“ písal, „pretože je to hlas vášne a vízií. Je mimo tohto sveta a v tomto svete, patrí dňom dávno minulým i dnešku, starožitnosť bez uvedenia dátumu. Je heretický a zbožný, nevinný a zvrátený, priehľadný a kalný, vzdušný a podzemný, hlas pustovne i baru na rohu, je zároveň na dosah ruky a vždy ďaleko.“ Pretože je to niečo *druhé*, poézia v nás vyvoláva nepokoj. Provokuje našu predstavu o čase a priestore; spája protiklady; vyžíva sa v paradoxoch. Obrazy z bežného života mení na čosi mimoriadne, živí sedia pri jednom stole s mŕtvymi. Neexistuje profesia ani vzdelanie, ktoré by človeka predurčovali na to, aby sa stal básnikom. Je len *tým druhým hlasom*, ktorý si vyžaduje *iný jazyk*.

Ten druhý hlas je hlasom tvorby. Hovorí o vnútornom živote spôsobom, ktorý je svedectvom i tvorivým aktom súčasne: hovorí o tom, čo je a čo všetko by to mohlo byť. Slovinský básnik Edvard Kocbek napísal: „*Nikdy nie som / tým, čo si o mne myslia druhí, / a nikdy / tam, kde ma môžu vidieť.*“ Ono *nikdy* je priestorom, kam vstupuje poézia s celou svojou vrúcnosťou a vášňou, s jazykom, ktorý neustále rozširuje svoje hranice, a tým i hranice nášho sveta.

To, čo už tisícročia obdivujeme na poézii, je ľudská myseľ v celej svojej vynaliezavosti, nevyčerpatelnom bohatstve, v celej svojej zložitosti a nádhere.

Doba, v ktorej žijeme, však nevyhľadáva krásu a komplexnosť. Uprednostňuje opakovanie, kopírovanie, uniformitu, zjednodušovanie. Otázka,

ktorá visí vo vzduchu, keď hodnotíme básnické umenie, je vždy tá istá: *Wozu Dichtung in dürftiger Zeit?* Aký má zmysel poézia v časoch núdze?

***

Len čo je báseň napísaná a uverejnená, vstupuje do sveta. Vchádza do takzvaného literárneho systému, kde sa stáva jednou z mnohých, podlieha zákonitostiam trhu, básnickému kánonu a osobnému vkusu, o ktorom sa tak radi bavíme. Ak má šťastie, zatlieskajú jej na tom najväčšom knižnom veľtrhu, odkiaľ sa prehupne z jazyka do jazyka a z kultúry do kultúry – čosi, čo je celkom určite mimoriadne, na čo sa nezabúda. Môže sa však stať, že také šťastie mať nebude a bude musieť prežiť iným spôsobom. Bez ohľadu na to, ako jestvuje v literatúre, to skutočne najdôležitejšie pre báseň je nájsť svojho čitateľa. Tu už počty nie sú podstatné, naozaj dôležité je len to, aby bola báseň čítaná v najhlbšej samote, v tej istej samote, z ktorej vznikala.

Čítanie poézie je veľkou výzvou pre dnešnú dobu, v ktorej sa stráca rovnováha medzi čítaním a myslením a ktorú naplňa nervozita spôsobená neusporiadanosťou vnútorného života. Ak máme my ako čitateľa počuť *ten druhý hlas*, ktorý preteká básňou ako podzemný prúd, potrebujeme nielen vedomosti a pochopenie, ale aj iný druh videnia. Istý kritik raz o filme Andreja Tarkovského napísal, že ho divák musí „pozorovať ako hviezdy alebo more, podobne ako obdivujeme krajinu. Neexistuje tu nejaká matematická logika, pretože tá nevie vysvetliť, čo je človek a aký je zmysel jeho života“. To isté platí o poézii. Keď čítame báseň svojím rozumom i srdcom, poučene, ale aj „tak ako pozorujeme hviezdy“, nikdy sa nedopracujeme až k jej koncu. Pretože báseň vznikla z bytostnej potreby, zo vznešenej mánie, z najhlbšej samoty, nikdy neumrie. Pretože to, čo zachytila v jazyku, je oveľa väčšie než samotná poézia.

Aký teda *má* poézia zmysel v časoch núdze? Buduje komunitu. Nie je to nejaká homogénna skupina ľudí s podobnými názormi a perspektívami, ale podzemné, absolútne rôznorodé spoločenstvo čitateľov, ktorí majú spoločné to, že načúvajú *tomu druhému hlasu* a nesú bremeno vlastnej samoty.

V krajine, odkiaľ pochádzam, pristupujeme k básnickej tvorbe s rešpektom, s vedomím toho,

že stret jazyka a poetickej vízie môže vyčarovať niečo silné a pravdivé. Vieme, že v živote človeka i celého národa sú chvíle, keď je poézia jedinou možnou odpoveďou. A že to nie je mýtus, potvrdzujú nielen básne v antológii *Mein Nachbar auf der Wolke (Môj sused v oblakoch)*, ktorá vznikla práve pri príležitosti Frankfurtského knižného veľtrhu, na ktorom je Slovinsko čestným hosťom, ale i mnohé ďalšie básne, ktoré si, dúfam, raz budete môcť prečítať v preklade. Možno z tohto dôvodu má Slovinsko takú bohatú históriu básnickej tvorby, ktorá je nenahraditeľnou súčasťou nášho literárneho života. Možno preto nestojí na hlavnom námestí našej metropoly socha vojaka alebo generála, ale práve básnika, ktorého verše o bratstve národov spievajú s rovnako silnými emóciami naši svetoznami športovci, ako aj politickí lídri. Možno preto sme čítanie našej deklarácie, v ktorej vyjadrujeme túžbu po nezávislosti, zverili práve básnikovi.

***

Poézia funguje podobne ako nádej. Rodí sa z prebytku významu a energie, aby provokovala status quo, inšpirovala a spájala nás a aby odpovedala na tie najnaliehavejšie otázky, ktoré si každý z nás kladie vo vnútri, vo svojej samote. Mojm najväčším želaním pre vás je, aby ste si v hojnosti kníh na tomto výnimočnom knižnom podujatí našli práve takúto báseň a odniesli si ju domov.

Ďakujem vám za pozornosť.

Miesto, ktoré je básňou aj lesom

Erik Ondrejčka

Tri otázky Jána Gavuru básnikovi Erikovi Ondrejčkovi

Čoraz zreteľnejšie sa ukazuje, že **Erik Ondrejčka** (1964) sa stáva prírodným, spirituálnym a metafyzickým básnikom. Vo svojom autorskom portfóliu má pritom tiež vtipné epigramy, chytľavé songy a nápaditú tvorbu pre deti. Ako však priznal pri príprave tohto rozhovoru a bloku básní, dnes najradšej trávi čas ako túlak v lese a na cestách na svojom milovanom bicykli. Z bohatej a rozmanitej zásoby prírodnej lyriky pre časopis *Vertigo* vybral básne, v ktorých nás ako sprievodca prevedie svojimi obľúbenými miestami, k starým stromom a tajomnej volavke, ktorá vždy odletí práve vo chvíli, keď sa zdá byť na dosah.

JG: Tvoja poézia sa často začína v prírode a končí v knihách. Podľa všetkého musíš v sebe mať nejaký mechanizmus, ako sa neverbálne impulzy menia na slová. Viš nám tento proces trochu priblížiť?
EO: Ťažko porozumieť procesom, ktoré sa odohrávajú vo vedomí. Les je podistým vyjadrený v jazyku toho, kto (čo) sa ním prejavuje. Je to rovnaký jazyk, akým sú pokreslené krídla motýľa, kamene, voda, vlečné člny oblakov, aj v akom viditeľné slnečné lúče prenikajú korunami stromov. Zdá sa, akoby ten jazyk bol vyjadrením všetkého, čo je. Pri formulovaní vlastného básnického textu sa cítim byť celkom slobodný. Uvedomujem si, že slová sa navzájom prelínajú s obrazmi, ale nikdy nie sú navzájom celkom konvertibilné. Akokoľvek by som veci artikuloval, nie je možné nájsť ekvivalenciu medzi viditeľným a vypovedateľným. Hoci, občas mám aj pocit, že vo svete mysle je možné čokoľvek. Aj (povedzme) rozšíriť pocit priestoru v slove voľnosť. Ten je potom stále väčší a slovo v ňom sia-

ha ďalej, ako sa dá docítiť, aj keď sa lesná hmla spojí s vydýchnutým tichým ch v slovách duch alebo dych. Pociť sa vie zmeniť na myšlienku, ktorá ako výbuch rozširuje a prehĺbuje rozmer lesa. A kdesi v ňom je prítomná aj zvláštna zberateľská intuícia, že tam v lese niečo čaká. A že je to práve tento konkrétny vnem, ktorý chce mať premenené farby a zvuky na slová a vyjsť von z lesa nenapísaných vecí. Niekedy navzájom vo mne splynú a ja sa môžem vrátiť na miesto, ktoré je básňou aj lesom, alebo hoci aj vetrom, ktorý skúša, či stromy ešte udržia farebné listy. Ale nie všetky veci treba premieňať na slová. Niektoré možno chciť vyjsť z toho lesa nenapísaných vecí iba preto, aby vošli do súcitných očí. A je im celkom jedno, či sa v rámci univerzálneho princípu vesmíru, ktorým je miznutie v dialke, mĺňajú v slovách alebo v očiach.

JG: Kedysi bolo prírodné prostredie prirodzené a aj poézia sa vo veľkom na prírodu spoliehala. Dokáže tá nadchnúť prírodná lyrika v knihe rovnako ako zátišia v prírode?

EO: Dokáže. Príroda ma priťahuje svojou estetikou, fantáziou, entropiou, príbehom, inteligenciou, enigmatickosťou, životnou silou, ktorú nevidno, ale môžeme pozorovať jej prejavy. Netrúfal by som sa porovnávať s Kiplingovým Purunom Bháгатom. Hoci aj ja som dobrovoľne opustil pomerne vysokú pozíciu v štátnej správe, ktorú som podľa všetkého zastával so ctou. Neodstáhoval som sa následne do meditačnej jaskyne, ale čosi také ako pociť, že práve táto literárna postava stále ďalej a hlbšie vdychovala mojimi pľúcami pokoj z chrámu stromov, som občas cítil. Takže mám svoje obľúbené lužné lesy, jazierka, ramená, loďky zaparkované v húštinách na brehu a aj jednu sivú volavku. Je veľmi plachá a odletí, nech sa k nej blížim akokoľvek potichu. Loďky aj zvieratá tieto miesta neuveriteľne oživujú, ale bez stromov to nikdy nie je celkom ono. Len naozaj staré stromy vo mne tak záhadne pokračujú vo vetvách sna, v zakoreňovaní ich jednoramenných tiel, vo vzťahoch vody, v korunovaní ročných období, v premenlivosti vetra aj v tieňoch osvetleného mesiaca. A s touto výbavou vchádzajú aj do mojich fotografií a textov.

JG: Jedným zo sprievodných javov potuliek v prírode je, že v nej ľudskú prítomnosť nahrádzajú zvieratá a stromy... Necítiš sa tam sám? Alebo je to zámer?

EO: Mentálne som dávno presťahovaný do takých lesov, v ktorých nestretávam prakticky žiadnych ľudí. Možno práve pod starými stromami môj mozog funguje (ako raz napísal humanista, spisovateľ a filozof Cambridgeskej univerzity Georg Henrik von Wright) v harmónii so svojimi možnosťami šťastia v rámci danej historickej situácie. Cítim sa v lese ako doma dokonca, aj keď sa zotmie. Mesto v noci vyžaruje svetlo, ktoré sa odráža od oblakov naspäť na zem a osvetľuje krajinu na desiatky kilometrov. A keď je jasno, preberajú túto funkciu hviezdy a Mesiac. Občas si pri návrate do mesta zámerne zhasnem svetlo a identifikujem pohyb nočných zvierat sluchom. Niekedy tým vyruším protiúdicích cyklistov osvetlených ako vianočné stromčeky a tí na mňa pokríkujú rôzne vety, z ktorých najstručnejšia je: *Svetlo!* Zvyknem im odpovedať slovom: *Tma*. Ale ktovie, ako je to naozaj. Kým som sa v lese prestal cítiť ako cudzinec, možnože prešli tisíce rokov.

* * * * *

*Kto nenájde pokoj v sebe,
nenájde ho nikde*

*a iba pokojná hladina a myseľ
presne odrazia realitu sna.*

*Je to tak aj vtedy
keď sa jazierko pokryje ľadom
a je z neho iba strieborná miska
plná snehu*

*Aj vtedy sa v ňom rodí pokoj
ktorý má v strede oko*

*Jeho pohľad síce stvrdne
ale aj tak má kdesi v hĺbke
matnú mäkkosť*

*Zdá sa
že volavka to vie*

*Počká až kým oceán oblohy v oku
znova nebude mať breh ani dno*

*a uprostred slova Dalaj
bude opäť vidieť svoje vlastné krídlo*

* * * * *

*Všetko, čo sa začne počas dažďa,
sa skončí dobre.*

Blesk sa vyhne malým veciam
nízkym stromom
aj stúpajúcej hmle
a nič sa nestane ani jazierku
len v daždi inak odráža
prázdnotu sveta podôb

No tráva cíti strach
a jej chvenie vojde
do oboch strán dažďa
a do kopýtok zvierat
aby zneli z väčšej diaľky
a do úkrytov vtákov
aby bezpečnejšou cestou
bola nehlučná samota

Rozptýli ho len teplý vánok
a lúčne protisvetlo
keď viac ako inokedy nie je tým
čo nie je v tele ani v zmysloch
a keď sa na jej meno spoja slová
triasť sa
krása
a pravá

* * * * *

*Nedá sa dvakrát vstúpiť
do rovnakého lesa*

v ktorom každé semienko trávy
je myšlienkou
a myseľ vyplňa jeho políčka
ako metafory zakoreňovania a vetvenia
ustavične meniaceho charakter krajiny

Kým sa dokonale nevyprázdni
v pohyblivom archíve samej seba
vidí les akýkoľvek
len nie taký
aký je naozaj

Zdá sa
že vo svete foriem
presnejšie vníma veci mach
ktorý v tejto chvíli cíti
že som iba krokmi

* * * * *

*Dlh sa má splatiť pred západom slnka.
Po zotmení je už karmou.*

Aj starý platan
v odľahlej časti parku
má svoj dlh
Spláca ho kvetmi plodmi a listami
a jeho stmievaním je začiatok zimy
s hlbším významom tieňov
a pokračovaním
v iných vetvách sna

Vysychá do nich od spodných konárov
ako rebrík
vedúci k opusteniu tela

Prst ho vie poklopať ako ďateľ
a dlaň na kúsku oprášiť ako veverka
ale ľudský dlh k nemu
vyzerá byť nesplateľný

Možno ho iba nechať prejsť
na vnútornú stranu očí
a denne v ňom čítať stále inú báseň
z rovnakých slov

A v nej byť spolu s ním jedným
dvomi
alebo stromy

* * * * *

Vravíš že to čo nazývajú láskou
je v každej dobrej básni

Ako niečo v inom čase
zaliate do jantáru
a uložené medzi veci po tých
ktorí odišli

Ako niečo stopové a dôležité
položené na policu riadku
medzi archívne víno
zavárané jahody
maminu porcelánovú tanečnicu
a fotografie samých seba
ako detí

Tej police ale v skutočnosti niet

Nie je ani jantár
a v ňom slová zaliate slnkom

Je len pocit z toho
aký by bol keby bol
kdesi na druhej strane pohľadu na to
čo nejde vyložiť von
hoci niet toho
čo by bolo vnútri alebo vonku
a nič nie je ani v mysli
ktorá nie je myslou

Je len niečo
čo sa niekde stane
stotožní sa s tokom rieky
a potom vytíča kamsi za hranicu bytia
ako písanie

Miljana Cunta Milovníkom poézie a literatúry	2
Erik Ondrejička Miesto, ktoré je básňou aj lesom	5
Mary Oliver Poetka chvál v paláci objavov	12
Peter Juščák Návod na stretnutie s čitateľom	22

Klas, klasa, klasika

Martin Prebudila Maliari básnici a iné svety	24
Marián Reisel KOLORATÚRY	31
Boris Mihalkovič Tretia pôstna nedela a iné básne	36

Susan K. Langer Kultúrne poslanie umenia	40
---	----

Sochy vs. básne

A. E. Stallings Mramor možno rozbiť, ale slová sú večné	48
Lenka Šafranová – Lesley Dill „...stále v sebe mám dosť nevinnosti, o ktorú ma literatúra môže pripraviť.“	51
Lenka Šafranová – Hana Richterová „...já bych raději dala sochat hrách než Gregora Johanna Mendela.“	56
Hana Richterová Básne	62

Recenzie a kritické state

Patricia Havrila Dušičková poézia	66
(Silvia Kaščáková: <i>Rakúske domov dôchodcov</i>)	
Silvia Rosivalová Baučeková Všetci sme v domove dôchodcov, no snád na konci uvidíme svetlo	68
(Silvia Kaščáková: <i>Rakúske domov dôchodcov</i>)	
Martin Makara Na jednoduchosť si stačí počkať	70
(Luboslav Adamuščin: <i>Tiché věci</i>)	
Alena Brindová V miske čaju sa zrkadlí celé nebo	72
(Jaroslava Antalová: <i>Tambora (Rok bez slnka)</i>)	
Peter Trizna Vzbura imaginácie, vzbura mysle	75
(Dinko Telečan: <i>Vzbura jazyka</i>)	
Boris Mihalkovič Eseje Ivana Čičmanca v liberálnom, hodnotovom a nápaditom duchu	77
(Ivan Čičmanec: <i>V zajatí zvedavosti</i>)	

Z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Supported using public funding by Slovak Arts Council.

Vedecké texty publikácie prechádzajú recenzným posúdením.
Vydáva OZ FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania.

Spolupráca Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Šéfredaktor doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD.

Zástupca šéfredaktora Mgr. Lenka Šafranová, PhD.

Redaktori Mgr. Mária Klapáková, PhD., Mgr. Katarína Hrabčáková, PhD., Mgr. Peter Trizna, PhD. a Mgr. Martin Makara

Dizajn a grafická úprava Mgr. art. Mária Čorejová, www.mariacorejova.sk

Ilustrácie Mgr. art. Martin Schwarz

Sídlo vydavateľa a adresa redakcie FACE, Cintorínska 20, 08216 Fintice

IČO vydavateľa 42232031, **web** www.myface.land, **email** vertigoforum@gmail.com, contact@myface.land

Tlač Vienala, s. r. o., Textilná 4, 040 12 Košice. Ročník 11.

Vychádza 4 x ročne a jedno číslo špeciál.

Číslo vyšlo v novembri 2023

ISSN 1339-3820

EV 4837/13

ISSN 1339-3820

